

Ne crimina maneant impunita...

Edycja źródłowa akt spraw kryminalnych grodu krakowskiego

Dr Kacper Górski
Zakład Historii Prawa Polskiego
Wydział Prawa i Administracji
Uniwersytet Jagielloński
kacper.gorski@uj.edu.pl

CEL PROJEKTU

Edycja rękopisu 29/5/0/13/1484 jest komponentem projektu „Lud a prawo w okresie staropolskim: źródła i problemy”, który w 2025 roku został złożony w konkursie Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki (Dziedzictwo +).

Przygotowanie krytycznej edycji manuskryptu udostępni badaczom i wszystkim zainteresowanym źródło o niebagatelnej wartości tak historycznoprawnej, jak i historycznej. Jednocześnie uzupełni wydane już w ramach serii *Fontes Iuris Polonici* księgi kryminalne miasta Krakowa z drugiej połowy XVI i pierwszej połowy XVII wieku o podobne źródło innej proveniencji.

RĘKOPIS

Sygnatura 29/5/0/13/1484
(ANK, Castrensia Cracoviensia 1101)

Kilkanaście poszytów in folio
o łącznej objętości
826 stron

199 zapisek
z lat 1599–1654

Mikołaj Zebrzydowski
(1585–†1620)

- 172 zapiski
- 1599–1611

Gabriel Tarnowski
(1620–†1628)

- 2 zapiski
- początek lat 20. XVII wieku

Jerzy Sebastian Lubomirski
(1646–1664)

- 25 zapisek
- 1651 i 1654

KAZUS

Rok 1603

Zatrzymanie przez urząd Jerzego Ślisza, sprawcy kradzieży naczyń liturgicznych z katedry na Wawelu (świętokradztwo)

Przyznanie się (tortury) i wyjaśnienie, co stało się ze skradzionymi przedmiotami

Skazanie świętokradcy na złagodzoną karę śmierci (powieszenie zamiast spalenia)

Nakazanie wynagrodzenia przez złotnika profanacji w dwójnasób – wykonanie dla katedry 2 kielichów, 2 paten i 4 ampułek, oraz naprawienie połamanego krucyfiks, *ne id facinus inculpato impune abeat.*

Uwolnienie Steina na podstawie przysięgi oczyszczającej (samosiód)

Prześtuchanie rzemieślników

Doprowadzenie do urzędu wskazanego przez Ślisza złotnika Konrada Steina i dwóch czeladników

ZAGADNIENIA PROCESOWE

Przydanie oskarżonym zeznającym w języku obcym (Śliszowi i Steinowi) tłumacza (*interpres*) w celu przetłumaczenia zeznań na język polski.

Powołanie się przedstawiciela Kościoła (wikariusza katedry) na prawo kanoniczne zabraniające popierania sprawy kryminalnej (kan. 18 Lat. IV z 1215 r.).

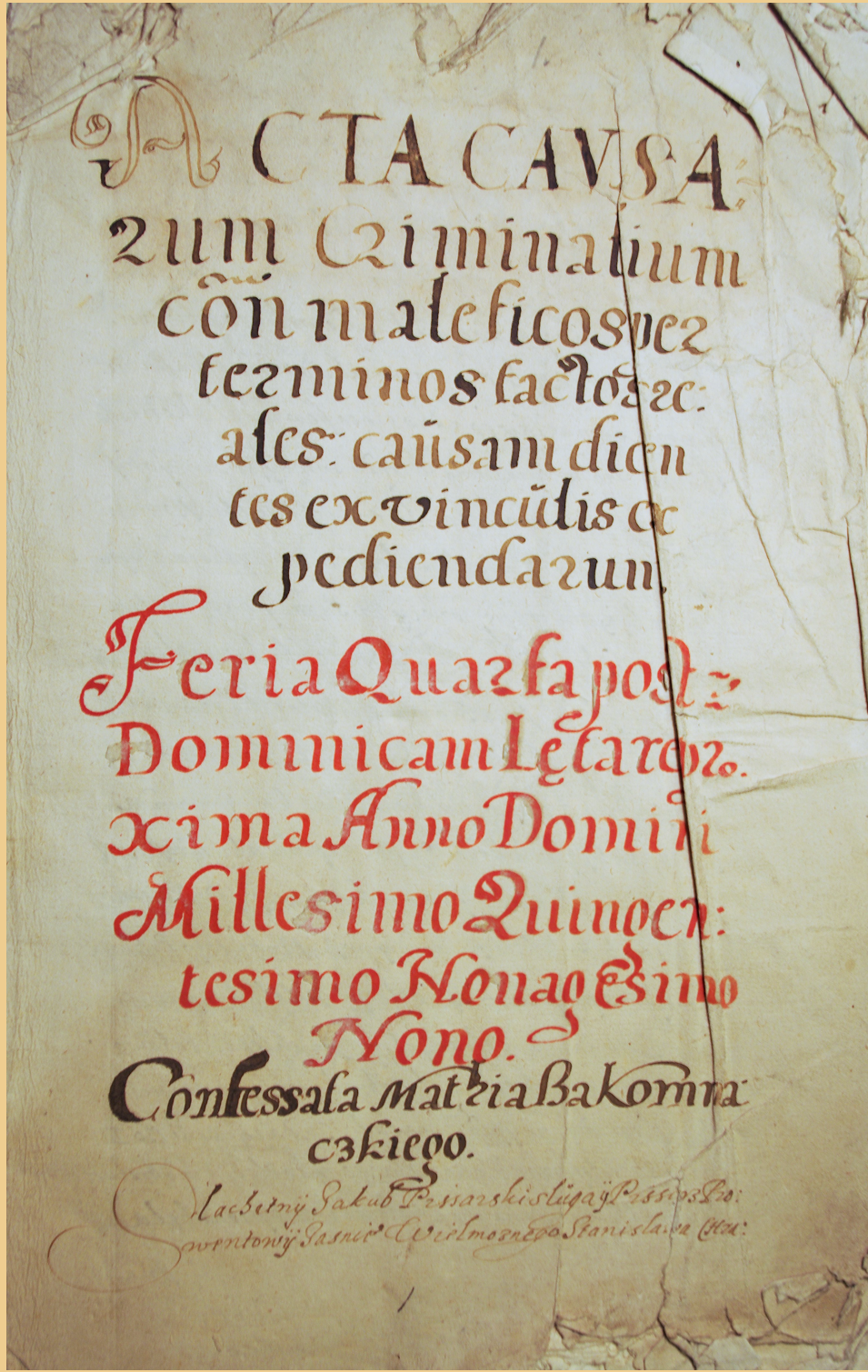
W sprawie Ślisza podstarości działał *ex officio*, a w sprawie Steina – rolę powoda odgrywał woźny grodzki. Wymagała tego powaga przestępstwa – *ne scelera maneant impunita*.

Na kartach rękopisu znaleźć można dwa rodzaje zapisek. Część z nich zawiera wyłącznie zeznania: obwinionych (niejednokrotnie złożone podczas tortur), a także świadków lub pokrzywdzonych. Pozostałe wpisy obejmują tok całych spraw: począwszy od informacji o pochwyceniu lub doprowadzeniu sprawcy, poprzez postępowanie w pierwszej instancji przed jurysdykcją grodzką i w drugiej – w Trybunale Koronnym, po dekret końcowy i egzekucję.

Akta spraw kryminalnych wyróżniają się na tle pozostałych krakowskich akt grodzkich z tego okresu dużą liczbą zapisek w języku polskim. Oddają w ten sposób głos osobom dramatu, co jest interesujące tak z perspektywy historii języka prawniczego (argumentacje stron, instygatorów i pełnomocników procesowych), jak i historii społecznej.

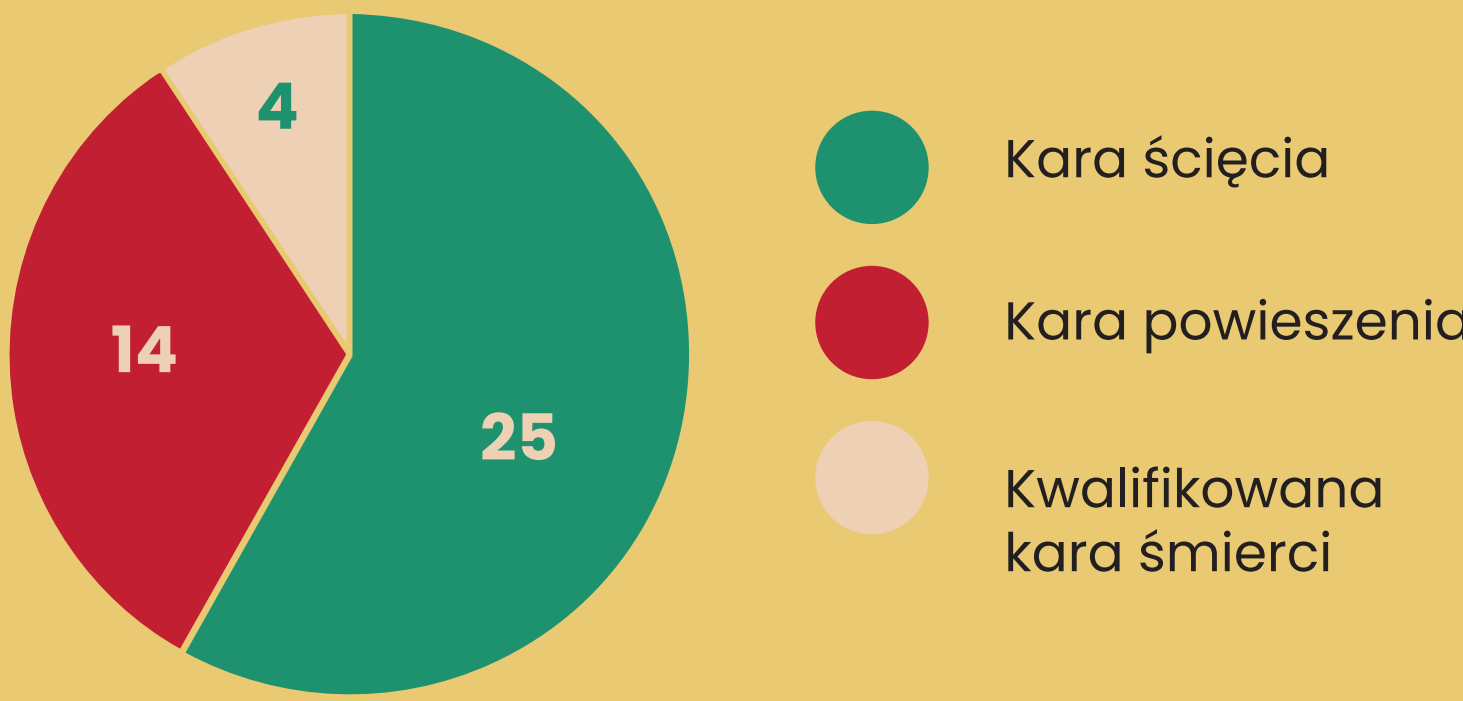
Manuskrypt jest czystopisem, co świadczy o tym, że akta prowadzono w celu zachowania zapisek zeznań i wyroków na przyszłe potrzeby. Najprawdopodobniej wykorzystywano je do identyfikacji recydywistów oraz przestępców notoryjnych. Ujawnienie podsądnego w dawniejszych zapiskach mogła pogorszyć jego sytuację procesową i wpłynąć na wymiar kary. Podobną funkcję pełniły miejskie akta kryminalne, nazywane księgami „czarnymi” czy „smolnymi”. Akta tego rodzaju stanowiły **rejestr złoczyńców** (*regestrum maleficorum*).

ZAPISKI

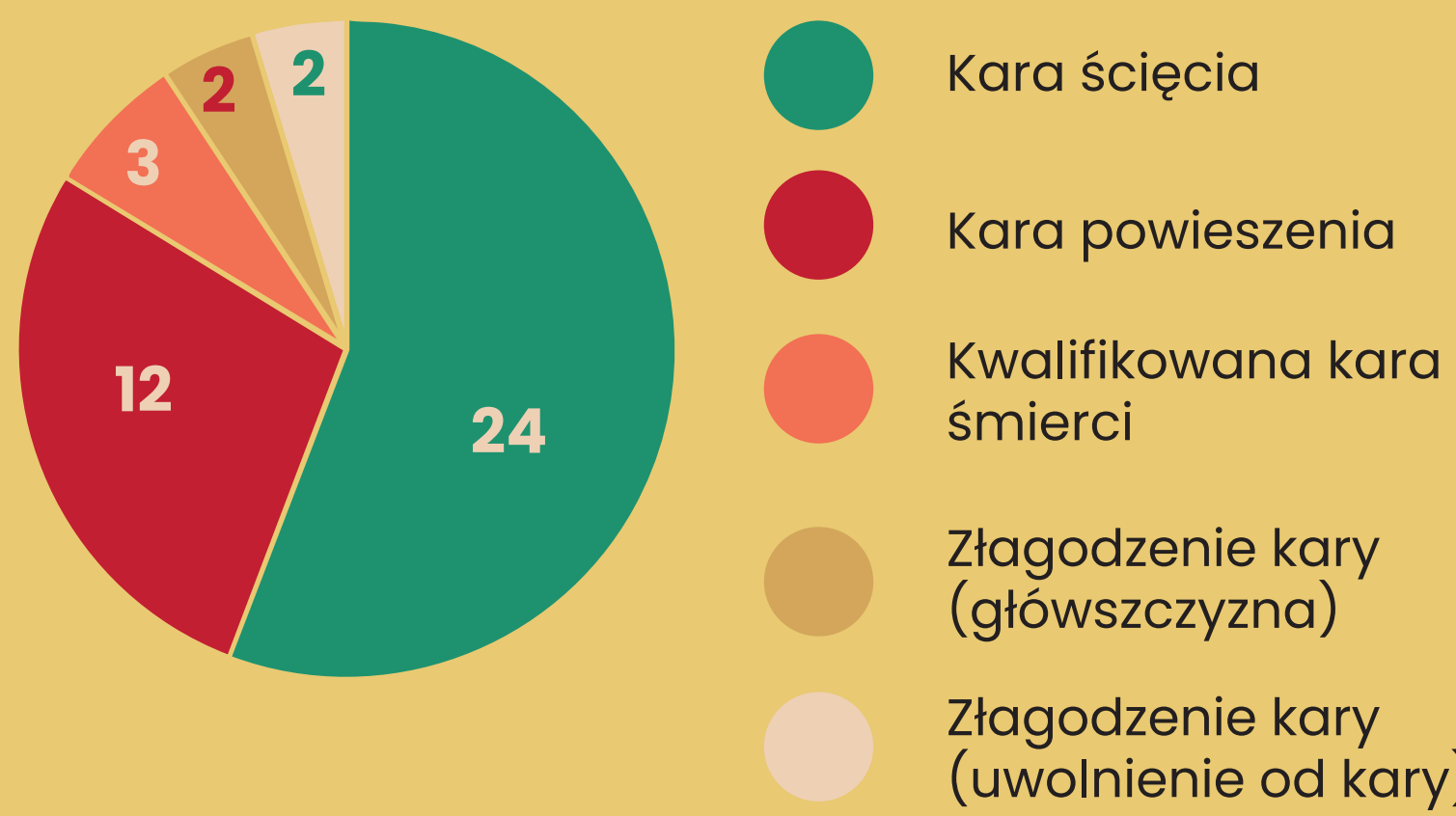

KARA ŚMIERCI

Rodzaje kar śmierci (orzeczone pierwotnie)

Rodzaje kar śmierci (orzeczone ostatecznie)

NE CRIMINA MANEANT IMPUNITA...

Tę maksymę, stanowiącą symbol procedury inkwizycyjnej, można odnaleźć na kartach rękopisu w wielu miejscach. Bynajmniej nie oznacza to, że procedowano według reguł postępowania inkwizycyjnego. Nie było to jednak również postępowanie zwyczajne o charakterze czysto skargowym (proces ziemski). Procedurę tego rodzaju określano w prawie ziemskim jako postępowanie *sine strepitu iuris*. Odpowiadał za nie urząd grodzki (*officium castrense*), co w praktyce oznaczało urzędnika grodzkiego odpowiedzialnego za jurysdykcję urzędową (*iudex causarum officii*). W Krakowie w omawianym okresie był to podstarości lub wicesgerens.

Postępowanie miało charakter sumaryczny i doraźny. Choć w ogólnej formie przypominało proces ziemski, wyróżniali je możliwość podejmowania czynności z urzędu (na przykład w zakresie dowodów) oraz brak pozwu pisemnego. Zastępowały go pozwy ustne (*citationes verbales*), takie jak rok licowy (*terminus facionatus*) i przytkniony (*terminus tactus*), a także pozew gwałtowny (*citatio realis*). Na kartach rękopisu odnaleźć można sprawy z dwóch ostatnich. Za przytknienie odpowiadał woźny, podczas gdy pozew gwałtowny polegał na pochwyceniu sprawcy i doprowadzeniu go do grodu.

Na podstawie: Teodor Zawadzki, *Processus iudiciarius regni Poloniae, Varsoviae 1647*, s. 152–153; Jan Łączyński, *Kompendium sądów Króla Jegomości*, [w:] Z. Kolankowski, *Zapomniany prawnik XVI wieku Jan Łączyński i jego „Kompendium sądów Króla Jegomości”*, Toruń 1960, s. 84, 85.